

Jogi performerek: Jahner-Bakos Mihály és Szalay József szerepe az 1956 utáni megtorlásban ^[1]

Az 1956-os forradalom leverése után a társadalmi ellenállás leküzdése és a „rend” megteremtése céljából először az erő, majd a jog eszközével lépett fel a hatalom. A rendteremtéshez szükséges jogszabályok kibocsátása már a november 4-ét követő első hetekben megkezdődött, és meghozták a leszámolásokról szóló döntést. Jahner-Bakos Mihály és Szalay József a megtorlás főszereplői közé tartozott. Jahner-Bakos esetében inkább a politikai meggyőződés, Szalaynál pedig a személyes karriervágy dominált. Személyiségük, attitűdjük mindkettőjüket alkalmassá tette a politikai elvárások végrehajtására.

Bevezető

[popup title="Jogi performereknek" format="Default click" activate="click" close text="A performer kifejezést Kóvér Györgytől kölcsönöztem, aki a tiszzaeszlári vérvádról írott könyve kapcsán Biográfia és társadalomtörténet című művében így jellemezte a per azon szereplőit, akiknek a tevékenysége meghatározta az ügy performatív jellegét. Lásd KÓVÉR GYÖRGY: Biográfia és társadalomtörténet. Osiris, Bp., 2014."] nevezem azon személyeket, akik bíróként, ügyészként, ügyvédként, vádlottként, tanúként az 1956 utáni eljárásokban meghatározó módon részt vettek, alakították azokat, akik ebben a 20. századi „rettenet színház” jogi rituáléjában szerepet játszottak, valamint térben és időben beazonosítható módon végrehajtottak, operatív módon közreműködtek. Jahner-Bakos Mihály és Szalay József is ilyen jogi performereknek tekinthetők.

Jahner-Bakos Mihály ^[2]

Kettejük életútja sokban hasonlít, ugyanakkor el is tér egymástól. Mindketten 1945 tavaszán kezdtek el aljegyzőként dolgozni a budapesti népbíróságon, mindkettőjüket később kinevezték népügyésznek, majd az előbbi katonai ügyészi, bírói, utóbbi államügyészi feladatokat látott el. Később mindketten igazságügyminiszter-helyettesi pozíciót töltöttek be, s végül öt évig voltak a Legfelsőbb Bíróság elnökei. Habár eltérő mértékben, de részesei voltak a negyvenes évek végén, majd az ötvenes években lefolytatott politikai, gazdasági koncepciók pereinek, melyek többek között munkásmozgalmi személyiségek és szociáldemokraták ellen irányultak. Az 1962. augusztusi MSZMP KB határozat – mely az ilyen jellegű büntetőügyekben eljáró bírák, ügyészek igazságügyi apparátusból való eltávolítását célozta – felemáságát jól mutatja, hogy míg Jahner-Bakos Mihály legfelsőbb bírósági elnökként éppen ebbe bukott bele, addig Szalay József azzal együtt, hogy a Nagy Imre és társai elleni perben a vádat képviselte, 1960-ban igazságügyminiszter-helyettes, majd Jahner-Bakos Mihályt követve 1963-ban a Legfelsőbb Bíróság elnöke lett. Meggyőződésem, hogy Szalay József életpályájának legfontosabb állomása nem a legfelsőbb bírósági elnöki tevékenysége, hanem az ügyészként, a legfőbb ügyész első helyetteseként végzett tevékenysége, legfőképp a Nagy Imre-perben játszott fővádlói szerepe volt.

Szalay József (középen) kitüntetést vesz át ^[3]

Jogi tevékenységük és pályájuk szempontjából kiemelkedő jelentősége volt az 1956-os forradalomnak és az azt követő megtorlásnak. Az 1956-os forradalom leverése után az új kormányoknak, az új hatalmi elitnek először saját legitimitációját kellett megalapoznia és hatalmát elfogadtatnia. A társadalmi ellenállás leküzdése és a rend megteremtése céljából először az erő, majd a jog eszközzé lépett fel a régi-új pártvezetés. A rendteremtéshez szükséges jogszabályok kibocsátása már a forradalom leverése utáni első hetekben megkezdődött, ekkorra hozott döntést a pártvezetés, hogy kikkel és milyen módon akar leszámolni. 1957 végére az igazságügyi apparátus is alkalmassá vált a politikai akarat végrehajtására.

A megtorlás jogszabályi hátterének kialakításában meghatározó szerepe volt az [popup title="MSZMP vezetésének" format="Default click" activate="click" close text="MIKÓ ZSUZSANNA: A forradalom utáni megtorlás bírósági és ügyészségi szervezete 1956–1961. Történelmi Szemle, 2006. 1–2. sz. 120–169.; ZINNER TIBOR: A kádári megtorlás rendszere. Hamvas Intézet, Bp., 2001; NÉMETH LÁSZLÓ SÁNDOR: A Zala megyei ítélkezési gyakorlatának kialakulása és az ügyvédi védelem az „ellenforradalmi” bűncselekményekben. In: *Megtorlások évszázada. Politikai terror és erőszak a huszadik századi Magyarországon*. Szerk.: SZEDERJESI CECÍLIA. Nógrád Megyei Levéltár, 1956-os Intézet, Elváltárjány–Bp., 2008, 197–232.]. A legszűkebb pártelit által megvitatott és jóváhagyott igazságügyi-minisztériumi előterjesztéseket továbbították a kormányhoz, s a Népköztársaság Elnöki Tanácsára csupán a névleges jóváhagyás és nyilvánosságra hozatali joga maradt. Ahogy az MSZMP Katonai Igazságügyi Szervek Pártbizottságának 1962. évi júniusi tájékoztatója megfogalmazta: „*A katonai igazságügyi szervek gyorsabban rendezték sorukat a polgári bűnüldöző szerveknél és a statáriális, majd az ellenforradalmi bűnügyek gyors intézésével hatékonyan juttatták érvényre a párt büntetőpolitikái [popup title="céltűzéseit." format="Default click" activate="click" close text="Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL) M–KS–288. (MSZMP Központi Szervei, 30. (Adminisztratív Osztály) 1962–12. MSZMP Katonai Igazságügyi Szervek Pártbizottsága.]*” Ezeket a feladatokat csak politikailag szilárd és jogilag is képzett személyi állománnyal lehetett biztosítani. „*A személyi állomány áldozatos munkáját vette ki részét a feladatok [popup title="megoldásából" format="Default click" activate="click" close text="MNL OL M–KS–288–30/1962–12.]*.” A legfőbb ügyészi posztot az ’56-os forradalom leverését követően november 16-tól Szénási Géza vette át Nonn Györgyötől, helyettese Szalay József maradt, aki 1955 augusztusa óta töltötte be ezt a tisztséget. Az MSZMP Központi Bizottsága, illetve Politikai Bizottsága határozatai alapján felálló operatív bizottság tagjaként Biszku Béla, Nezvál Ferenc, Domokos József mellett Szénási és helyettese is meghatározó tagja volt a megtorlási folyamatnak. A legfőbb ügyész beiktatását követő napokban elkészült a Központi Bizottság Adminisztratív Osztályának javaslata az igazságügyi szervek pártirányítására és ellenőrzésére. Ez leszögezte, hogy az ügyészséget a törvényesség biztosításának legfontosabb szervévé kell tenni. 1957 decemberében aztán megszűnt az MSZMP Politikai Bizottságának keményvonalas határozata, mely a „*Büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről*” címet viselte, s amelynek előkészítése nem volt minden vitától [popup title="mentes" format="Default click" activate="click" close text="MNL OL M–KS–288–30/1957–11. Igazságügyi Minisztérium.].

Az igazságügyi apparátus által 1956 után készített jelentések révén komoly betekintést nyerhetünk az igazságügyi-minisztérium forradalom utáni helyzetébe. Nezvál Ferenc és Földes László, az MSZMP Ideiglenes Intézőbizottságának tagjai 1957. augusztus 22-én írtak egy jelentést a Politikai Bizottsághoz az igazságügyi-minisztérium vezetői kérdéseinek helyzetéről az úgynevezett ellenforradalmi időszak után. Véleményük szerint az igazságügyi-minisztérium az ellenforradalom következtében szétesett. Molnár Erik igazságügyi-miniszter 1956. november 2-án lemondott, és a tisztség csak december elején lett újra betöltve, ekkor nevezték ki Nezvál Ferencet. A forradalom miatt a minisztérium több vezetője is bizonytalanságot tanúsított, és a dolgozók nagy részét összezavarták az események. A politikai, szakmai kérdések mellett élénk vita folyt közöttük a kormány törvényességéről is. A forradalom leverése után a munka csak vonatlatlanul indult meg: a bíróságok 1957. január elején kezdtek dolgozni, s a normális ügymenetet a februári országos bírói értekezletől lehetett számítani. A minisztériumon belül politikai okokból komoly személyeserek és változások történtek. Olyan végrehajtókra volt szükség, akik politikailag megbízhatóak, „harcos szelleműek” és szakmai szempontból is [popup title="megfelelők" format="Default click" activate="click" close text="MNL OL M–KS–288–30/1957–11.]. (Lásd az 1. számú dokumentumot!) Nezvál Ferenc igazságügyi-miniszter utasítására Csendes Károly igazságügyi főosztályvezető 1958. október 16-ára elkészítette egy jelentést, amely a korabeli igazságügyi-minisztérium személyzeti munkájáról, a bírák forradalom alatti és utáni helyállításáról, az akkori bírói apparátus értékeléséről szólt. Ebben kitért a bírói kar ’56-os szerepére, ingadozásukra, az úgynevezett akadémisták helyállítására, lojalitására és az általuk végzett első büntető ügyek tárgyalásaira. Csendes jelentése szerint az „ellenforradalom” után az igazságügyi apparátusból 140 bíró, 35 közjegyző, 50 fogalmazó távozott. Ezek egy része aktívan részt vett a forradalomban, mások a megváltozott politikai helyzetre való tekintettel önként mondtak le állásukról. Az apparátusba 295 új bíró, 50 közjegyző, 210 fogalmazó nevezték ki, akik között volt 51 olyan személy is, akiket korábban indokolatlanul bocsátottak el. Az ’56 utáni bírói apparátus munkáját megfelelően értékelték, azonban ostorozta a bírók politikai és szakmai elmaradottságát. Hiányosnak vélte egy részüknél a jogismereti tudást, szemükre vetette a felszínesebb politikai műveltséget. Nem tartotta lehetségesnek, hogy némely bírák szakmai és politikai műveltségük hiányát a rendszerrel azonosulni tudó politikai lojalitással, netalán a regnáló rezsimmel kompatibilis származásra való hivatkozással helyettesítsék. Megdöbbentőnek és nyugtalanítóknak vélte azt a „*politikai képzetlenséget és közömbösséget*”, melyet a fiatal bíráknál és fogalmazóknál [popup title="tapasztalt" format="Default click" activate="click" close text="MNL OL M–KS–288–30/1958–11.]. (Lásd a 2. számú dokumentumot!)

Jahner-Bakos Mihály

Jahner-Bakos Mihály – ekkor még Bakos Mihály – 1912. december 6-án született Budapesten, házasságon kívüli gyerekként. Apját négyévesen elveszítette, így az állami gyermekmenhelyen, majd nevelőszülőknél nőtt fel. Később vette fel a Jahner előnevet, vélhetően apja vagy nevelőszülei iránti tiszteletből. A négy elemi iskolai év után 1929-től 1934-ig péktononc és segéd volt, közben 1932 decemberében magánúton reáligimmáziumi érettségit tett. 1937-ig alkalmi munkákból élt, volt kifutó, ügynök, kocsikísérő. 1931-ben belépett a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba, s annak kispesti szervezetében tevékenykedett. 1932-ben kezdte meg jogi tanulmányait a budapesti tudományegyetem jogi karán, ahol a főváros egészségügyi igazgatásából írta szakdolgozatát. Állandó anyagi nehézségei miatt csak 1944. március 21-én doktorált. Tanulmányai ideje alatt 1937-től 1944 júniusáig a Zwack Unicum designját is tervező Klósz György és Fiai Műintézetben volt tisztviselő, műszaki gyakornok. A háromhavi felmondási idő lejártá előtt, 1944. május 9-én már az Ócsai Járásbírószék fogalmazója volt. Katonai szolgálatot nem teljesített. Legfőbb bírósági elnöki kinevezését és működését komoly szakmai karrierút előzte meg. Jogi specializációja 1945 júniusában kezdődött, amikor a Budapesti Népbírósághoz került aljegyzői, jegyzői pozícióba. Ilyen minőségben volt az ún. Jankó-tanács tagjaként résztvevője többek között a Szálasi Ferenc, Endre László, Baky László és Kun páter elleni népbírósági tárgyalásoknak. 1948. július 8-án kapott népgyűlési, majd 1948. augusztus 26-án államgyűlési kinevezést. Népgyűlési állásából 1949. június 30-án mentették fel. 1949. július 6-tól hivatásos hadbíró tisztként dolgozott százasodni rangban, ezt követően a budapesti Központi Katonai Ügyészségnél volt ügyész-helyettes. 1950 júliusától a Budapesti Katonai Törvényszéknél működött ítélobíróként, majd 1951 októbertől a Katonai Felsőbíróság katonai kollégiumának tanácselnökévé, 1954 novemberétől [popup title="elnökhelyettesként" format="Default click" activate="click" close text="MNL OL XX (A jogszolgáltatás felsőbb szervei) 5–a Legfelsőbb Bíróság, Elnöki Osztály, Személyzeti iratok. A-Zs.]. Hadbíróként közreműködött Stomn Marcell altábornagy, valamint Demény Béla hadbíró ezredes perében. De ugyancsak ő ítélkezett 1954-ben Schiffer Pál, volt szociáldemokrata politikus ügyében. 1955 áprilisában a Magyar Dolgozók Pártja Bata István, Keleti Ferenc vezette Adminisztratív Osztálya a Titkársághoz, illetőleg a Politikai Bizottsághoz küldött javaslatával gyakorlatilag összeállította az új bírói grémiumot, a Legfelsőbb Bíróság katonai kollégiumát. Ennek köszönhető Jahner-Bakos Mihály is az előléptetését. 1955 májusától a megalakuló testület bírójá, majd tanácselnöke és elnökhelyettese lett. Szijártó Károllyal, Mészáros Ágostonnal együtt ők alkották a Legfelsőbb Bíróság katonai kollégiumának [popup title="élcspatát" format="Default click" activate="click" close text="MNL OL M–KS–276. (MDP központi szervei) 54. (Titkárság) 365.]. Az 1956-os forradalom leverése után bekövetkezett személyeserek nem érintették. Mint politikailag megbízható személyt 1956. december 14-én az igazságügyi-minisztérium katonai főosztályának vezetésével bízták meg. Egy későbbi kinevezési javaslatban a következőképpen jellemezték: „*Politikai szilárdságáról az ellenforradalom alatt és után is tanúbizonyságot tett, különösen akkor, amikor elődje a statáriomot nem vállalva lemondott, és Jahner-Bakos Mihály ezredes elvtárs minden habozás nélkül vállalta a katonai főosztály irányítását, a statáriom megvalósítását. Hogy a katonai bíróságok a legnehezebb időkben is helyt álltak, abban nagy szerepe van Jahner-Bakos [popup title="elvtársnak" format="Default click" activate="click" close text="MNL OL M–KS–288–4 (Központi Bizottság) 16. 1958. április 25.]. (Lásd a 3., 4. számú dokumentumot!)* Nezvál Ferenc, akkori igazságügyi-miniszter véleménye szerint is a katonai bíróságok habozás nélkül vállalták az „ellenforradalom” elleni kérelmetlen harcot, és ezzel nem kis mértékben járultak hozzá – Jahner-Bakos irányításával – a rend [popup title="megszilárdításához" format="Default click" activate="click" close text="Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára XXV.1.a. (Zala Megyei Bíróság elnöki iratai. II. C. Bírósági értekezletek, 1957. Igazságügyi-minisztériumi országos bírói értekezlet, 1957. február 16–17.]. A katonai bíróságok 1956. november 4-től 1957. április 1-ig jogerősen 100 főt, nem jogerősen 12 főt ítéltek [popup title="halálra" format="Default click" activate="click" close text="MNL OL XIX (Az államigazgatás felsőbb szervei) E–1 (Igazságügyi Minisztérium) 2–001/58. TÜK iratok, Büntetőpolitikánk egyes kérdéseiről.]. Ez Jahner-Bakos Mihály munkájának volt az „eredménye”. Ezt követően karrierje újabb lendületet kapott: 1957. június 29-én az igazságügyi-miniszter helyettesének nevezték ki. Az MSZMP Központi Bizottsága az 1958. április 25-i ülésen felmentette Domokos Józsefet a Legfelsőbb Bíróság elnöki székéből, és Jahner-Bakos Mihályt nevezte ki új [popup title="elnöknek" format="Default click" activate="click" close text="MNL OL XVIII (Az államhatalom felsőbb szervei) 2-a (Népköztársaság Elnöki Tanácsa Általános iratok) 36/1958. sz. hat. (Az Elnöki Tanács Domokos Józsefet a 35/1958. sz. határozatával felmentette, és a kormány 3146/1958. sz. határozatával döntött kivételes nyugdíjáról is, amely havi 3500 Ft-ot jelentett.]. Jahner feltehetően a forradalom leverésében, a statáriális bírások megszervezésében játszott szerepe és Nezvál helyetteseként végzett munkája miatt nevezték ki.

Jahner-Bakos a korabeli politikai elvárásoknak megfelelően levelezte az ’56 utáni statáriális bírásokodást. Az ő legfelsőbb bírósági elnöki időszakára estek a legnagyobb 1956 utáni perek és a legsúlyosabb ítéletek, így többek között a Nagy Imre és társai elleni per. Ugyancsak az ő elnöksége alatt tárgyalták az ún. „második MAORT-per”, azaz a [popup title="Majerszky-per is" format="Default click" activate="click" close text="Az új rezsim által generált, s a Belügyminisztérium Politikai Nyomozó Osztálya által vizsgáló Majerszky-ügyben – az úgynevezett olajhiánnyal kapcsolatban – politikai válasz született. A koncepció elemekkel is átszőtt ellátás végén az elsőrendű vádlottat 12 év börtönbüntetésre ítélték.]. Jahner-Bakos legfelsőbb bírósági elnöki működését a korabeli pártfórumokon hozott határozatok, intézkedések, azok igazságügyi-minisztériumi legyűrűzései, intenciói jellemezték. Egyetlen karakteres intézkedést sem találtam elnöki működése alatt, mely akár a szervezetre, akár annak működésére érdemi befolyással lett volna.

Az 1960-as évek elején bekövetkezett konszolidációjában az 1956-os forradalom utáni megtorlásban részt vett igazságügyi apparátus felelőssége is napirendre került. Így az MSZMP Központi Bizottsága 1961. november 1-jén Biszku Béla vezetésével felállított egy bizottságot, hogy megvizsgálja az igazságügyi apparátusnak a személyi kultusz idején lefolytatott perekben való felelősségét. A bizottság 1962. június 15-én elküldte a Politikai Bizottságnak azon személyek névjegyzékét, akiknek a felelősségét vizsgálni kívánták a Politikai [popup title="Bizottság ülésén" format="Default click" activate="click" close text="MNL OL M–KS–288–4–51. 1962. augusztus 14–16.]. Közük volt a Legfelsőbb Bíróság több tagja és maga Jahner-Bakos Mihály is. Ezt követően a Politikai Bizottság az 1963. február 28-án tartott zárt ülésén a Legfelsőbb Bíróság új elnökének Jahner-Bakos Mihály helyett dr. Szalay Józsefet, az igazságügyi-miniszter első helyettesét [popup title="javasolta" format="Default click" activate="click" close text="MNL OL M–KS–288–5 (Politikai Bizottság) 292/1.]. Ami Jahner-Bakos további életútját illeti, az

elnöki székéből való eltávolítása után egészen 1994. június 5-én bekövetkezett haláláig az 1958-ban Apró Antalnak is kiutalt villa fölszíni részében élt háborítatlanul. Máig élő, talán részgazságot is hordozó legenda, hogy a nagy ítéletek előtt egyeztetetett a 20. századi Magyarország egyik leghírhedtebb hatalomtechnikusával, a vele kertszomszédságban élő Kádár Jánossal is.

Szalay József

Szalay József 1908. december 14-én született Újpesten. 1927 és 1929 között magántisztviselő a Warhsdorf Pamutgyárban, ahol bérelszámoló, majd raktárkönyvelő, végül az üzemi iroda vezetője volt. 1929-től 1940-ig a Magyar Jelzálog és Hitelbankban dolgozott. Közben elvégezte a jogi egyetemet és 1937-ben jogtudori oklevelet szerzett. A banknál a jogügyi osztályon látott el jogi képviselőt, valamint titkári teendőket. Ekkor már ügyvédjelölt, a Budapesti Ügyvédi Kamara tagja. 1940 és 1945 között az Athenaeum nyomdában dolgozott, előbb a bérelszámoló osztályt, majd a titkársági és személyzeti osztályt vezette. Katonai szolgálatot nem [popup title="teljesített" format="Default click" activate="click" close text="Legfelsőbb Bíróság 1963. El. III. A. 105. Dr. Szalay József elnök személyi anyaga."]. Jogi pályája 1945-ben vette kezdetét. 1945. június 7-én nevezték ki a budapesti büntető törvényszékhez bírósági aljegyzőnek, és a Budapesti Népbírósághoz osztották be. 1946. szeptember 28-án a Budapesti Népügyészségre került népügyésznek. 1947. december 1-jén tette le az egységes bírói és ügyvédi vizsgát. Ezt követően népügyészként aktívan részt vett majdnem minden nagypolitikai koncepciók perben, amely a Rákosi-korszakot jellemezte. Ő volt a népügyész a 229 vádlottat felvonultató, dr. Héder János és dr. Donáth György vezette Magyar Kétségesség elleni perben, mely a Független Kiszáradapárt szétदारabolására irányult, és Kovács Béla elhurcolásához, Nagy Ferenc miniszterelnök lemondatásához, valamint a kiszáradapárt hatalomból történő kiszorításához [popup title="vezetett" format="Default click" activate="click" close text="Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban: ÁBTL) 3. (Hálózati, operatív és vizsgálati iratok) 1. (A központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt dossziék) 9. (Vizsgálati dossziék) V-2000/12. Magyar Kétségesség elleni per iratanyaga."]. Első igaz "fellépése" 1948-ban volt, ekkor a gazdaságinak álcázott koncepciók perben, az úgynevezett Nitrokémia-perben képviselte a vádat. Ezt követően népügyészként a Földművelődésügyi Minisztérium elleni, úgynevezett FM-perben, valamint a dr. Pernecky Béla és társai elleni koncepciók eljárásban [popup title="vett részt" format="Default click" activate="click" close text="ÁBTL 3.1.9. V-86000/59. FM-ügy iratanyaga."]. Szalayt 1948. augusztus 26-án nevezték ki a kalocsai államügyészséghez államügyésznek. Nem sokáig maradt ott, szeptember 1-jével áthelyezték a pestvidéki államügyészséghez. A következő évben, 1949. március 3-án már a gyulai államügyészség vezetőjeként bízták meg, melynek 1950. március 10-étől elnöke lett. Nem sokkal később, 1950. április 8-án kinevezték a szegedi államügyészség elnökének. 1952-től a Domonkos József vezette Legfőbb Államügyészségnél kezdett el dolgozni ügyészként. Innen 1953. augusztus 29-én áthelyezték a budapesti ügyészséghez, majd ugyanazon év szeptember 19-én a VI. kerületi ügyészségre kerületi ügyésznek. 1953. október 14-én kinevezték a Legfőbb Ügyészségre [popup title="főosztály-ügyésszé" format="Default click" activate="click" close text="Legfelsőbb Bíróság. 1963. El. III. A. 105. Dr. Szalay József elnök személyi anyaga.].

Szalay József hivatali eskütételi okmány

[4]

Tovább a galéria oldalára [5]

A Magyar Dolgozók Pártja Adminisztratív Osztálya 1955. július 27-én tett javaslatot a Politikai Bizottságnak a Legfőbb Ügyész első helyettesi kinevezésére [popup title="Szalay József személyében" format="Default click" activate="click" close text="MNL OL M-KS-276-53 (Politikai Bizottság) 242.]. A felterjesztésben az életrajzi és szakmai adatokon kívül Keleti Ferenc osztályvezető feltárt egy olyan, addig ismeretlen momentumot is, amely hátráltatta Szalay szakmai előmenetelét. 1945. február 22-én ugyanis a szovjet állambiztonsági szervek az Athenaeumban dolgozó Szalayt és tíz másik vezetőjét letartóztatták. Azzal vádolták, hogy a nyomdai vállalat katonai parancsnokának besúgója volt, aki az ott dolgozó kommunistákról jelentett, s a Honvédelmi Minisztérium alá tartozó Athenaeum személyzeti osztályának vezetőjeként kapcsolatban állt a katonai kémelhárítással. A jegyzőkönyv szerint Szalay baloldali mentalitású embernek vallotta magát, és mindenki mellette tanúskodott. Dr. Szörényi Rezső, a vállalat igazgatója elmondta, hogy Szalayt baloldali, németellenes, fasisztaellenes beállítottságú embernek tartotta. A nyomozás végül semmi terhelőt nem talált rá nézve, így 18 napi fogva tartás után [popup title="elengedték" format="Default click" activate="click" close text="ÁBTL 3.1.9. V-87987. Dr. Szalay József és társai vizsgálati dossziéja.]. (Lásd az 5., 6. számú dokumentumot!)

A főügyész-helyettesi felterjesztési javaslatban foglaltak szerint ennek az ügynek azonban nyoma maradt a személyi anyagában, ugyanis még azt megelőzően, 1955 nyarán a belügyi szervek újra kihallgatták az Athenaeum nyomda több munkatársát. Terhelő adatot azonban most sem mondott egyikük sem, mindannyian „demokratikus magatartású” embernek tartották Szalayt. Ennek kapcsán Keleti a felterjesztési javaslatban egyértelműen leírta, hogy „Szalay elvtárs a Legfőbb Ügyészség egyik legképzettebb dolgozója, akit azért nem lehetett előre vinni, mert az 1945-ös letartóztatásának körülményei nem voltak [popup title="tisztázva" format="Default click" activate="click" close text="MNL OL M-KS-276-53-242.].” További hibájul róta fel azt, miszerint „munkás származása ellenére magatartásán meglátszik, hogy a felszabadulás előtti években polgári környezetben [popup title="dolgozott" format="Default click" activate="click" close text="MNL OL M-KS-276-53-242.].”

Véleményem szerint Szalay egész életében ezt az 1945-ös „hendikepét” próbálta kompenzálni, mindent igényt teljesített, sőt túlteljesített. Nem meggyőződésből, hanem karrierje érdekében választott párttagságot. 1945-ben ugyanis először a független kiszáradapárt, majd a politikai helyzet változását követve 1947-től az MKP, majd az MDP tagja lett.

Feltehetően az 1945-ös letartóztatással magyarázható az is, hogy Gerő Ernő Rákosi Mátyáshoz ekkortájt írt levelében Szalay Józsefet csupán helyettesnek tartotta alkalmasnak. Valójában azonban 1955. augusztus 3-tól 1956. február 8-ig – a legfőbb ügyész első helyetteseként, dr. Non György legfőbb ügyész kinevezéséig – ő irányította az ügyészi [popup title="apparátust" format="Default click" activate="click" close text="ZINNER: i. m. 595.].

Szalay József 1956-ban tanúsított magatartásáról több adattal is rendelkezünk. A BRFK Politikai Nyomozó Osztálya által felvett, a Kristóf fedőnevű informátor munkadossziéjában található, 1958. szeptember 22-én kelt jelentés például Szalayra is utalt. Eszerint dr. Mohácsy László, a Pest Megyei Tanács VB Igazgatási osztályának jogtanácsosa elmondta: több ízben jelen volt, mikor Szalay 1956 novemberében, decemberében kritizálta a Kádár-kormányt. Véleménye szerint Szalay mindig is opportunista volt, aki egyedül a saját karrierje [popup title="érdekelt" format="Default click" activate="click" close text="ÁBTL 3. (Hálózati, operatív és vizsgálati iratok) 1. (A központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt dossziék) 2. (Munka dossziék) M-40350 „Kristóf” fedőnevű ügynök munkadossziéja.]. (Lásd a 7. számú dokumentumot!)

Szalay József jogi pályájának feltehetően legnagyobb horderejű tette a Nagy Imre és társai perében betöltött ügyészi szerepe volt. Maga a koncepciók per nem tartogat jogtörténeti kuriózumokat. Az ügyben a pártpolitika akarattal a politikai rendőrség, az ügyészség és a bíróság teljes mértékben kiszolgált. Megterveztek az eljárást, kiválasztották a szereplőket, és a politikai elvárások alapján Rajnai Sándor, a Politikai Nyomozó Főosztály helyettes vezetője megírta a [popup title="fogatatókönyvet" format="Default click" activate="click" close text="RAINER M. JÁNOS: Nagy Imre 1953–1958. Politikai életrajz. II. 1956-os Intézet, Bp., 1999.]. A Nagy Imre és társai elleni per előkészítési iratai között található egy 1958. január 22-én kelt, Rajnai által aláírt összefoglaló jelentés, mely felsorolta azon megbízható személyeket, akik biztosítani fogják a per úgymond zavartalan [popup title="lebonyolítását" format="Default click" activate="click" close text="ÁBTL 3.1.9. V-150000/85 Nagy Imre és társai elleni per iratanyaga.]. A listán Szalay József, „a megfelelő ember” neve is szerepelt. A Legfőbb Ügyészség 1958. január 28-ra készítette el a vádiratot, amelyet január 31-én kézbesítettek Nagy Imrének. A hatóságok a legelmeibb formásokokra sem ügyeltek, ugyanis Radó Zoltán tanácsvezető bíró már akkor kitézte a tárgyalás napját, amikor még a tanács sem volt felállítva. 1958. február 5-én Radó megnyitotta a tárgyalást. A szakbíró mellett négy népbíró foglalt helyet, a vádat Szalay József, a legfőbb ügyész első helyettese képviselte. A vád valójában nem a politikust, a hazafit, vagy a törvényt megsértő állampolgárt vette célba, hanem a kommunista párttag [popup title="Nagy Imrét" format="Default click" activate="click" close text="RAINER M.: i. m. 415.]. A több hónapos tárgyalást követően 1958. június 13-án olvasta fel Szalay a kivonatos vádiratot, melyben a legsúlyosabb büntetést kérte Nagy Imrére, Gimes Miklósrá, Maléter Pálra. Ezt többek között azzal indokolta, hogy a nemzet nem tud elfogadni olyan ítéletet, amely könnyőrelet [popup title="lenne" format="Default click" activate="click" close text="RAINER M.: i. m. 429.]. 1958. június 15-én az új tanácsvezető bíró, Vida Ferenc kihirdette az ítéletet. Az elsőrendű vádlottat, Nagy Imre miniszterelnököt a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetésében elkövetett büntetben, valamint hazaárulás büntetében büntönek találták és halálra, valamint teljes vagyonelkobzásra ítélték. Nagy Imre nem kért kegyelmet: június 16-án hajnali 5 órakor kivégezték Maléter Pállal és Gimes Miklóssal [popup title="együtt" format="Default click" activate="click" close text="RAINER M.: i. m. 436.]. Szalay volt a Bibó István, Göncz Árpád és Regéczy Nagy László ügyében 1958. július 17-én kelt vádindítvány előterjesztője [popup title="is" format="Default click" activate="click" close text="ÁBTL 3.1.9. V-150003/4 Bibó István és társai elleni ügy.]. A Nagy Imre-per mellett ez volt az egyik legjelentősebb politikai per az 1956-os forradalmat követő megtorlások sorában. A vádiratot a Legfelsőbb Bíróság a Népbíróságok Országos Tanácsához nyújtotta be, és gyorsított eljárást indítványozott. A vád a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vezetése és hazaárulás volt. Nem sokkal később Szalay neve feltűnik a Nagy Imre még szabadon maradt hívei elleni utolsó nagy megfélemlítési akcióban, a Mérei Ferenc és társai elleni ügy irataiban is, mint a legfőbb ügyész első [popup title="helyettese" format="Default click" activate="click" close text="ÁBTL 3.1.9. V-145288/6 Mérei Ferenc és társai elleni ügy.].

Szalay József főügyész-helyettesi karrierje végén – vélhetően a politikai elvárások miatt is – már komoly konfliktusokat halmozott fel, leginkább Szénási Géza főügyéssel volt kifejezetten rossz viszonyban. Erről a viszonyról, valamint az ügyészségen uralkodó hangulatról tanúskodik a korábban már említett Kristóf fedőnevű informátor jelentése a BM II/5-e osztályának. A munkadossziéban található 1960. március 2-án kelt beszámoló szerint Hadady Tibor, a Legfőbb Ügyészség főosztályügyésze már Szalay biztos menesztését taglalta, ugyanis elmondása szerint Szénási és Szalay között a lehető legrosszabb a viszony, ami 1960 elejére különösen [popup title="kiéleződött" format="Default click" activate="click" close text="ÁBTL 3.1.2. M-40350/1.]. (Lásd a 8. számú dokumentumot!)

Szénási Géza legfőbb ügyész mellé úgy hívták Katona Zoltán neveztek ki első helyettesnek, Szalay pedig az igazságügy-miniszter első helyettese, majd Jahner-Bakos Mihály után 1963-tól 1968-ig a Legfelsőbb Bíróság elnöke lett.

Szalay József, a „megfelelő ember” tehát kivette részét abból a munkából, melynek időszakát a politikai elnyomás és a koncepciók perek sora fémjelzett. Népügyészi tevékenységét halálos ítéletek kísérték, a vád képviselőjeként halált kért Nagy Imrére. Összességében elmondható, hogy Szalay sokkal inkább volt

karrierista, mint kommunista. Vida Ferenc, a Nagy Imre per bírása, a következőket nyilatkozta Szalay Józsefről 1989-ben Borenich Péter mikrofonja előtt: „*Nekem kérem, nagyon rossz véleményem van Szalayról... Az egész működésében több volt a nem őszinte politikai szöveg, mint a meggyőződés. Ő neki sok mindent kellett megbánnia a Nagy Imre-peren kívül, amelyik miatt szégyellhetné magát. Ez az ember nem egy lelkiismeretes ember volt. Nem úgy gondolok rá, mint egy [pop up title="példaképre" format="Default click" activate="click" close text="168 óra. 1989. július 25., augusztus 1. Borenich Péter interjúja Vida Ferencsel."].*” Szalay Józsefet a Legfelsőbb Bíróság elnöki tiszte alatt vele együtt dolgozó titkárságvezetője, későbbi elnök feszes, szürke hivatali embernek jellemezte, akinek nem igen voltak barátai, nem járt társaságba sem. Magányos vezető volt, bizalmatlan mindenkivel, az utódjával: a polgári életmódot igen csak kedvelő Szakács Ödönnel teljesen ellentétes személyiség. Talán csak egyetlen egy barátja volt, egy híres sztahanovista, aki rendszeresen bejárt hozzá [pop up title="beszélgetni" format="Default click" activate="click" close text="Solt Pál szíves közlése."]. Szalay József nem sokáig élvezhette karrierje gyümölcseit, mivel elnöki időszakának lejártát követően nem sokkal, 1969-ben elhunyt.

A két jogi performer, Jahner-Bakos Mihály és Szalay József egy olyan történelmi időszakban vállaltak meghatározó, emblematikus szerepet, mely az 1956 utáni igazságügyi szervezet működtetőivé, a megtorlások főszereplőivé avatta őket. Jahner-Bakos Mihály esetében inkább a politikai meggyőződés, Szalay Józsefnek pedig a személyes karriervágy dominált. Személyiségük, attitűdjük mindkettőjük alkalmassá tette a politikai elvárások végrehajtására.

Dokumentumok

1.

Nezvál Ferenc és Földes László jelentése az MSZMP Politikai Bizottságának az igazságügy-minisztérium vezető kádereinek helyzetéről Budapest, 1957. augusztus 22.

Szigorúan bizalmas!
Készült: 17 példányban

Jelentés a Politikai Bizottsághoz,
Az igazságügy-minisztérium vezető kádereinek helyzetéről

Az MSZMP Ideiglenes Intézőbizottsága által kiküldött bizottság jelentését az alábbiakban terjeszti a Politikai Bizottság elé:
Az igazságügy-minisztérium vezetése az ellenforradalom során szétesett: Molnár Erik elvtárs november 2-án történt lemondása után a miniszteri tisztség csak december elején került betöltésre. A miniszter első helyettese, Kovács Kálmán elvtárs november 5-én kórházba került, onnan csak december közepén jött vissza. A katonai miniszterhelyettes, Sárközi Endre ezredes elvtárs erélytelen, félnék vezetőnek bizonyult, akit december közepén fel kellett menteni, mert a statárium végrehajtását nem merte vállalni. Kórházba vonult ezekben a napokban Dékány főosztályvezető is, míg más vezetők bizonytalankodtak, egy részükön úrrá lett a szellemi zűrzavar. A minisztérium dolgozóinak nagy részét is összekavarták az ellenforradalmi magatartás miatti elbocsátások és fegyelmi vizsgálatok. Ennek során a 220 fős minisztériumi apparátusból hat ügintézőt eltávolítottak és öt fő került kisebb beosztásba. Sárközi Endre ezredes felmentésre került, utóda Jahner-Bakos Mihály ezredes lett a katonai miniszterhelyettes. Rózsa János főosztályvezető ingadozó, bizonytalan magatartása miatt kisebb beosztásba került, utóda Jászai Dezső elvtárs lett. Dékány István főosztályvezető utóda Nádas András elvtárs lett, míg Eörsi Gyula főosztályvezető felmentése után dr. Timár István lett a törvényelőkészítő osztály vezetője. Mindezek a változások politikai okok miatt szükségesek voltak. Az elbocsátottak helyébe került új elvtársak politikailag megbízhatók, harcosak, szakmailag is jók, úgyhogy velük, illetve a főosztályvezető beosztásban maradt Csendes Károly és Nádas András elvtársakkal együtt a minisztérium megfelelő vezetése biztosítható.

Javasoljuk a következő elvtársakat az eltávolítottak helyett a funkciójukban megerősíteni:

Dr. Jahner-Bakos Mihály *miniszterhelyettes elvtársat,*
Elnöki Főosztályvezetőnek: Csendes Károly elvtársat,
Törvényelőkészítő Főosztály vezetőnek: dr. Timár István elvtársat,
Felügyeleti Főosztály vezetőnek: dr. Jászai Dezső elvtársat,
Főkönyvelőség vezetőjének: dr. Nádas András elvtársat.

A bizottság véleménye szerint azonban még az alábbi intézkedések szükségesek a minisztérium vezetésének további javításához:

1. Kovács Kálmán elvtárs, a miniszter első helyettesének felmentése. Kovács elvtárs 1954 elején foglalta el hivatalát. Már az első hónapokban kiderült, hogy erre a feladatra nem alkalmas, aminek oka részben hiányos jogi műveltsége, részben szervezőképességének teljes hiánya, bizonytalan, kapkodó munkája, de főleg szilárd, céltudatos politikai irányvonala hiányzik. Mindezek miatt pár hónap alatt lejáratta magát a dolgozók előtt.
A minisztérium egyes felelős vezetői több ízben felvetették ezeket, és kérték a párt és a kormány illetékes szerveitől Kovács elvtárs leváltását. A probléma az illetékesek előtt ismeretes volt, és az elvtársak egyet is értettek velük, gyakorlati megoldásra azonban nem került sor. Kovács elvtárs politikailag egészen október végéig a Nagy Imre-féle vonal képviselője volt. Szoros baráti kapcsolat fűzte a csoporthoz tartozó egyes személyekhez (Losonczi, Ujhelyi). November 5-én kórházba vonult, ahonnan csak Nezvál elvtárs kinevezése után jött ki, s az a vélemény alakult ki, hogy e mögött a felelősségtől való félrehúzódság és „kiválási” politika van. Az MSZMP-be való átigazolását január elején kérte.
Kovács elvtársat ma is teljes bizonytalanság, politikai ingadozás jellemzi. A kényes politikai kérdésekben nem hajlandó állást foglalni, beosztását maga sem tartja véglegesnek, amit bizonyít az is, hogy a Lenin-egyetemen irodalomszakból tesz vizsgát. A helyzet ma olyan, hogy további funkcióban tartása hátráltatja az apparátus munkájának szilárd irányítását.
A bizottság javasolja mielőbbi felmentését. Egy hónapon belül Nezvál elvtárs és a káderosztály tegyen az utódra javaslatot.
2. A minisztérium apparátusának szükséges még három osztályvezető felmentése, illetve ma olyan, hogy további funkcióban tartása hátráltatja ezt a feladatot az igazságügy-miniszter elvtárs ez év végéig hajtsa végre.

Budapest, 1957. augusztus 22-én
Nezvál Ferenc

Földes László

Jelzet: MNL OL M-KS-288-30/1957-11. – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar Szocialista Munkáspárt, MSZMP Központi Szervei, Adminisztratív Osztály, Igazságügyi Minisztérium – Eredeti, gépelt, aláírás nélkül.

2.

Csendes Károly jelentése az igazságügy-minisztérium személyzeti munkájáról 1958. október 16.

Az igazságügy-minisztérium személyzeti munkájáról

Az ellenforradalom előtt különösen két hiányosság jellemezte. Az egyik, hogy a bírói testületnek az ellenséges vagy oda nem való elemektől való megtisztítása során egyrészt ismételt megtörtént, hogy a helytelen kiválasztás folytán olyan személyeket is elbocsátottak, akiket később, éppen az elbocsátásuk indokoltsága miatt, vissza kellett venni. Másrészt a bírói szervezetben maradtak még olyan személyek, akik sem politikai, sem szakmai szempontból nem voltak megfelelőek. Ehhez hozzájárult még az is, hogy a bírói utánpótlásnál is komoly hibák voltak. Az egyetemről gyakran a kevésbé képzett és politikailag sem a legszilárdabb jogászok kerültek a bírósághoz, mert az igazságszolgáltatás személyi igényeit csak utolsósorban vették figyelembe, s abban az időben a rendkívül alacsony fizetés sem vonzotta a fiatalokat. De a Bírói és Ügyészi Akadémiára való kiválasztás sem történt mindig megfelelően.

Bár a személyzeti munkában 1955-ben lényeges változás következett be, mert ekkor nagyrészt sikerült az eddigi hiányosságokat kiküszöbölni. A meglévő hibák hatása az 1956-os októberi ellenforradalom idején igen nagymértékben megmutatkozott. Ekkor derült ki, hogy a bírói kar egy része még mindig nem azonosult társadalmi rendszerünkkel oly mértékben, mint amilyen az államapparátusban elfoglalt különleges helyzete folytán el kellett volna válni.

A bírák helytállása az ellenforradalom alatt és után

Általában azt lehet mondani, hogy a bírák is – éppen úgy, mint a többi társadalmi réteg – rendkívül nagy ingadozást tanúsítottak. E nagy ingadozásuk egyik oka, hogy nem összeforrott apparátus volt a bíróság, hanem ellenkezőleg, a legkülönbözőbb világnézeti elemekből állott. Ellentétek voltak a régi rendszerben nevelkedett idős bírák és az államapparátusban azelőtt sohasem dolgozó új, fiatal munkáskáderek között. Még nagyobb ellentét volt és elklónulás jött felszínre a polgári és a büntető bírák között. Mindez eléggé felszántotta a bírói karban a talajt ahhoz, hogy az ellenforradalmi nézetek, agitációk mind mélyebb hatással legyenek bíráink többségében.

Aktívan aránylag kevesen avatkoztak bele az ellenforradalomba, különösen vonatkozik ez a büntetőbírákra. A bíráink közül kikerülő aktív ellenforradalmárok a fiatal bírák és fogalmazók azon részéből kerültek ki, akik kispolgári vagy értelmiségi származásúak voltak, vagy ilyen neveltetésben részesültek.

Az Akadémisták túlnyomó többségében nem csalódtunk. Nem keveredtek bele az ellenforradalomba, bár sokan tanácsalankokká váltak, de a népi hatalommal nem kerültek szembe. Ezt bizonyítja az is, hogy túlnyomórészt közülük kerültek ki azok a bírák, akik az ellenforradalom után elsőnek kezdték el a büntető ügyek

tárgyalásait. Az idősebb bírák közül is alig egy-két olyanról tudunk, aki az ellenforradalomban aktív volt, és túlnyomó többségük lojálisan, tisztességesen viselkedett az ellenforradalom alatt és után is. Hibájukként inkább csak azt lehet felróni, hogy az ellenforradalom után elég nehezen és nagyon bizonytalanul kezdték el munkájukat. Ugyanakkor azt is meg kell mondani, hogy az ellenforradalom alatt és után talán egyetlen értelmiségi réteg sem mutatott fel akkora hajlandóságot a régi burzsoá intézmények visszaállítására.

Számtalan olyan követelése volt bíráinknak, amelyek arra mutattak, hogy realizálják a horthysta bíróságok állapotát, és mindenben a régi módszereket és formákat akarták visszahozni. Minden jó volt, ami régen volt.

A párt és a kormány politikájától független bíróság követelése; tiltakozás az elvtárs megszólítás ellen és a bíró úr megszólítás követelése; a minisztérium irányító tevékenységének felszámolása; a pártellenes nézetek stb. mind azt mutatták, hogy a bíráink jelentős részében az ellenforradalom nagyon könnyen elseperte a szocialista tudatot.

Az ellenforradalom leverése óta az apparátusból 140 bíró, 35 közjegyző és 50 fogalmazó került ki. Ezek között kisebb számmal voltak, akik aktívan részt vettek az ellenforradalomban. Voltak közöttük olyanok is szép számmal, akik a megváltozott politikai helyzetben a bírói munka nehézségeitől megrettentek és önként mondták le állásukról. Ugyanakkor az ellenforradalom óta 295 új bírót, 50 közjegyzőt, 210 fogalmazót neveztünk ki. A kinevezett bírók között 51 olyan személy van, akiket régebben indokolatlanul bocsátottak el. Ezek a bírák nagy szakmai tudással rendelkeznek, legtöbbször ma már a Legfelsőbb Bíróságon dolgoznak, ugyanakkor általános tapasztalatunk, hogy ezen bírák nagy része még óvatos, munkáját jól végzi, de egyébként semmiféle megnyilvánulásban nem vesznek részt.

A jelenlegi bírói apparátus értékelése

Ha leszűkítve a mai igényeket vesszük figyelembe, lényegében bíráink a mai követelményeknek megfelelnek. Ugyanakkor meg kell mondani, hogy bíráink egy része a holnapi követelményeknek egyre kevésbé tud megfelelni, politikai és szakmai elmaradottságuk miatt egyaránt.

Bíráink túlnyomó részénél különböző hiányosságok vannak. Egy részüknél bizony hiányos a jogismeret, felszínes, felszínese az érzelmi azonosulás népi demokratikus rendszerünk érdekeivel. Vannak bíráink, akik heteken át a napi sajtót nem olvassák. Politikai képzésben nem vesznek részt, vagy csak nagy immel-ámmal. Vannak olyan bíráink is, akik úgy érzik, hogy származásuknál fogva rendszerünk hívei és azt hiszik, hogy számukra a politikai egyetértés, az érzelmi azonosulás pótolhatja a szakmai ismereteket, vagy akár a politikai műveltséget is. Vannak olyan bíráink is, akik nagy élettapasztalattal és anyagi jogismerettel rendelkezve elfordulnak az újtól, megelégednek a maguk lexikális ismereteivel, tudásával.

Véleményem szerint bíráinknál nincs hiba a szándéknál. Azonban a szándék megfelelő megvalósítását különböző hiányosságok miatt már nem sikerül teljesen megvalósítani. Eléggé megdöbbentő és nyugtalanító az a politikai képzetlenség, közömbösség, amelyet a fiatal bíráknál és fogalmazóknál tapasztalunk. Ahogy nem érdekli az idősebb bírák túlnyomó részét a politika, a különböző társadalmi események, ugyanúgy nem érdekli ezeket a fiatalokat sem. Ezt részben már az egyetemről hozzák magukkal, de nagymértékben az idősebb munkatársaiktól veszik át a nézeteket.

Bírói apparátusunk legnagyobb és legáltalánosabb hiányossága ma: bizonyos politikai közömbösség, színtelenség, érdektelenség. Körülbelül az az elv: „*hagyjanak békén, engem nem érdekel a politika, de az általános politikai követelményeknek igyekszünk megfelelni, mert ma ez fontos.*”

Különösen hiányoljuk, hogy bíráink nagy részéből hiányzik a szocialista bírói hivatástudat.

A személyzeti osztály munkájáról

A személyzeti osztály az ellenforradalom után elég nagymértékben lett leépítve. Jelenleg egy osztályvezetőből és három főelőadóból és segédhivatali dolgozókból áll. Egy betöltetlen állás van jelenleg.

A személyzeti osztály feladata az ellenforradalom óta elsősorban abban állott, hogy egyrészt felkutassa azokat, akik politikailag súlyosan kompromittálták magukat, ezeket eltávolítsa az apparátusból, másrészt a helyükre megfelelő utánpótlást tudjon biztosítani. Mindkét tevékenységet lényegében megoldotta, azonban számos hibát követett el. Aránylag későn kezdtünk hozzá a politikailag kompromittált személyek felkutatásához, és nem minden esetben tudtunk megnyugtató bizonyítékokat beszerezni egyes bírák ellen, és ilyen esetben inkább bent hagytuk az apparátusban, sem mint bizonyíték nélkül eltávolítsuk őket. Lényegében azonban a politikailag kompromittált bírákat eltávolítottuk.

Az utánpótlás biztosításánál is bizonyos mértékig meg kellett aludni a reális lehetőséggel. Közel 300 új bíró beállításáról volt szó, és ennek során, eltévelyedtől a követelménytől, hogy az illető bíró ne legyen ellenséges elem, és hogy nem kompromittálta magát az ellenforradalom alatt, a politikai követelményeket elég alacsonyra szívnivalra kellett leszállítani. Ha erősödött is az apparátus az ellenforradalom óta, különösen az oda nem való elemek eltávolításával, még nagyon sok teendő van ahhoz, hogy valóban megfelelő apparátust tudjunk kialakítani.

Az ellenforradalom után egyik fontos feladatának tekintette a személyzeti osztály, hogy korrigálja azokat a túlzásokat, amelyeket az ellenforradalom előtt a kádern munkában elkövettünk. Néha már túlzásba is estünk ezen a téren. A nagy létszámfelkutatás miatt az elmélyült, tervszerű kádern munkát nem tudtuk eléggé kialakítani. A minősítéseket most tervezzük megvalósítani, ezt is azonban az ideiglenes létszámemelés átmenetileg ismét háttérbe szorítja.

A személyzeti osztály munkatársai kivétel nélkül egyetemet végzett elvtársak, valamennyi munkáskáder megbízható, fejlődőképes elvtársból áll.

Budapest, 1958. október 16.

Jelzet: MNL OL M-KS-288-30/1958-11. – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar Szocialista Munkáspárt, MSZMP Központi Szervei, Adminisztratív Osztály, Igazságügyi Minisztérium – Eredeti, gépelt, aláírás nélkül.

3.

A Központi Bizottság ülésének jegyzőkönyve

Budapest, 1958. április 25.

– részlet –

Szigorúan bizalmas!

Készült 5 pld.

Jegyzőkönyv

A Központi Bizottság 1958. április 25-i üléséről

Jelen vannak: a központi bizottság tagjai és póttagjai, a megyei pártbizottságok első titkárai, a KB osztályvezetői, valamint Dobi István és Tisza József elvtársak a mellékelt lista szerint.

Napirend:

[...]

2. káderjavaslatok

A Központi Bizottság felmenti dr. Domokos József elvtársat, a Legfelsőbb Bíróság elnökét, és kiemelkedő munkásmozgalmi és állami tevékenysége elismeréseként a Munka Vörös Zászló Érdemrendjével való kitüntetéséhez hozzájárul.

A Központi Bizottság elfogadja dr. Jahner-Bakos Mihály elvtársat a Legfelsőbb Bíróság elnökének.

Kmf.

Jegyzőkönyvezte:

Ságvári Ágnes

Kádár János

Jelzet: MNL OL M-KS-288-4/16. – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Magyar Szocialista Munkáspárt, MSZMP Központi Szervei, Központi Bizottság – Eredeti, gépelt, aláírással.

4.

Javaslat Jahner-Bakos Mihály kinevezéséhez

Budapest, 1958. április 14.

Kedves Marosán elvtárs!

A PB határozatot hozott arra, hogy Domokos József leváltását és Jahner-Bakos Mihály elvtársnak a Legfelsőbb Bíróság elnökévé történő kinevezését a KB legközelebbi ülése elé kell terjeszteni. Mellékelten megküldjük a KB elé terjesztendő javaslat szövegét.

A PB határozata alapján kérjük Marosán elvtársat, hogy amennyiben ez még nem történt meg, legyen szíves Münnich elvtársal közösen Domokos elvtársal beszélni. A beszélgetés során – a PB határozata értelmében – javasolni kell Domokos elvtársnak, hogy egy ideig pihenjen, majd kívánsága szerint társadalmi munkát végezzen.

Szigorúan bizalmas!

Készült: 2 példányban

Ad/179/3/1958

Javaslat
A Központi Bizottsághoz

A Politikai Bizottság 1958. február 18-i ülésén elvben egyetértett azzal, hogy dr. Domokos József elvtársat, a Legfelsőbb Bíróság elnökét az Országgyűlés, illetve az Elnöki Tanács e tisztsége alól felmentse és nyugállományba helyezze. Domokos elvtárs magas korára és rendkívül megviselt idegállapotára tekintettel maga kérte a felmentését. A Politikai Bizottság ugyanakkor úgy határozott, hogy Domokos elvtársat kiemelkedő munkásmozgalmi és jogász tevékenysége alapján, felmentésével egy időben „Munka Vörös Zászló Érdemrend” kitüntetésben kell részesíteni.

A Politikai Bizottság a Legfelsőbb Bíróság elnökének dr. Jahner-Bakos Mihály ezredes, igazságügyminiszter-helyettes elvtársat javasolja. Jahner elvtárs 1912-ben Budapesten született. Édesapja kőműves segéd volt. 1931 óta párttag. A felszabadulás előtt az SZDP kispesti szervezetében dolgozott. Eredeti foglalkozása sütősegéd, majd magánúton 1944-ben elvégezte a jogi egyetemet. 1945 májusától különböző bírói és ügyészi területeken dolgozott, az igazságügy-minisztérium katonai főosztályának vezetője, s egyszersmind miniszterhelyettes 1956 decemberében lett. Politikai szilárdságáról az ellenforradalom alatt és után is tanúbizonyságot tett, különösen akkor, amikor elődje a statáriumot nem vállalva lemondott, és Jahner elvtárs minden habozás nélkül vállalta a katonai főosztály irányítását, s a statárium megvalósítását. Jahner-Bakos Mihály elvtárs kiváló gyakorlati jogász. Közel 15 éves gyakorlattal rendelkezik, és 1953–1956 között a Legfelsőbb Bíróság katonai kollégiumát is vezette. Jogelméleti érdeklődése elsősorban a gyakorlattal szorosan összefüggő kérdésekre terjed ki, emellett igen széleskörű és sokoldalú a műveltsége is.

Budapest, 1958. április 14.

Jelzet: MNL OL M-KS-288-4/16. – Eredeti, gépelt, aláírással.

5.
Szalay József kihallgatási jegyzőkönyve
Budapest, 1945. március 12.

Magyar Államrendőrség
Politikai Rendészeti Osztály

Jegyzőkönyv
Felvétel Budapest, 1945. március hó 12. napján

Gyanúsított személyi adatai:

Név: dr. Szalay József

Születési év és hely: 1908. Újpest

Foglalkozás: Athenaeum cégvezetője

Lakáscím: Újpest, Árpád út 153. I. 3.

Gyanúsított előadja a következőket:

Tízennyolc nappal ezelőtt vettek őrizetbe az oroszok az Athenaeum részvénytársaságnál lévő munkahelyemen. Azóta ismételt kihallgattak, kérdéseikből úgy vettem ki, ill. aziránt intéztek hozzám kérdéseket, hogy az Athenaeum katonai parancsnoka kikkel informáltatta magát, és én milyen információkat adtam neki. Ezek a gyanúsítások azonban teljesen alaptalanok, mert én a katonai parancsnokkal kizárólag hivatalosan érintkeztem, ezek tekintetében is azonban többnyire nem közvetlenül, csak a felmentési ügyek voltak azok, amelyekben a katonai parancsnokot személyesen kerestem fel.

Politikai pártnak nem voltam tagja, csak miután az oroszok bevonultak Budapestre, léptem be a Független Kisgazda Pártba és a magántisztviselők szabad szervezetébe. Előadom, hogy baloldali mentalitásom miatt a nyilasok el akartak az Athenaeumból távolítani, hadiüzemi igazolványomat nem voltak hajlandók lebélyegezni, sőt egy ízben előállítottak a Vilma királyné úti nyilasházban, egy másik alkalommal ugyancsak el akartak tartóztatni, és csak az Athenaeum katonai parancsnokának közbenjárására sikerült az elhurcoltatásom elől megmenekülnöm.

Egyebet előadni nem kívánok.
Felolvastatván, h. h. aláíratott.

Kmft.

Felvette:
Ügy. r. fog.

Jelzet: ÁBTL 3.1.9. V-87987 – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Hálózati, operatív és vizsgálati iratok, A központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt dossziék, Vizsgálati dossziék, Dr. Szalay József és társai vizsgálati dossziéja – Eredeti, gépelt, aláírással.

6.
Dr. Szörény Rezső kihallgatási jegyzőkönyve
1945. március 12.

Magyar Államrendőrség
Budapesti Főkapitányságának
Politikai Rendészeti Osztálya

Jegyzőkönyv
Felvétel Budapest, 1945. március hó 12. napján

Tanú személyi adatai:

Név: dr. Szörény Rezső

Születési év és hely: 1899. Budapest

Anyja neve: Auer Anna

Foglalkozás: könyvkötő igazgató

Lakáscím: Budapest VII. Erzsébet körút 32. III. 5.

Törvényes figyelmeztetés után a tanú előadja a következőket:

1940 óta, mióta az Athenaeum alkalmazásába léptem, jól ismerem dr. Szalay Józsefet, aki munkadómánál cégvezető és a személyzeti osztály vezetője. Tudom, hogy bár Szalay dr. politikai pártnak nem volt tagja és politikai tevékenységet nem fejtett ki, mégis erősen baloldali mentalitású egyén volt, akivel a külön-külön hallgatott rádiók vétele alapján állandóan és rendszeresen megvitattuk az általános katonai és politikai helyzetet, és amely beszélgetések során minden kétségen kívül meggyőződhettem dr. Szalaynak németellenes és fasisztaellenes beállítottságáról. Tanúságot tehetek amellet is, hogy dr. Szalay erősen vágyódott az orosz felszabadító csapatok bevonulása után.

Felolvasás után h. h. aláíratott.

Kmft.

Felvette:
Ügy. r. fog.

Jelzet: ÁBTL 3.1.9. V-87987 – Eredeti, gépelt, aláírással.

7.
„Kristóf” fedőnevű ügynök jelentése Szalay Józsefről
Budapest, 1959
– részlet –

Dr. Mohácsy László a Pest megyei tanács vb. igazgatási osztályán jogász.

Az utcán [való] összetalálkozás során elmondotta, hogy a szentendrei tanács vb. igazgatási osztályáról ellenkezése ellenére berendelték a Pest megyei tanács vb. igazgatási osztályához. Hivatkozott ugyan arra, hogy a Legfőbb Ügyészségtől politikai okok miatt bocsátották el, ennek ellenére kijelentették, hogy egy év óta igen jól dolgozik, s erre tekintettel nem számít a korábbi elbocsátása. Néhány nap múlva azonban a Pest megyénél közölték, hogy igen rossz véleményt adott róla a Legfőbb Ügyészség. Mohácsy néhány kifogást tett ez ellen, s erre újból tárgyaltak a Legfőbb Ügyészséggel. Továbbra is fenntartotta azonban a Legfőbb Ügyészség a véleményét. Mohácsy szerint Szalay József, a legfőbb ügyész első helyettese adhatta a véleményt. Erre kirohant Szalay ellen. Elmondotta, hogy többször jelen volt, amikor Szalay 1956 novemberében, decemberében kritizálta a Kádár-kormányt. Szalay Mohácsy elmondása szerint mindig opportunista volt, s egyedül a saját karrierjét tekintette. 1956 novemberében és decemberében mindent a Bakosra (a politikai főosztály vezetőjére) kent, s amikor Bakos jelentős funkcióhoz jutott, akkor újból elkezdett hízelegni Bakosnak. [...]

Jelzet: ÁBTL 3.1.2. M-40350 – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Hálózati, operatív és vizsgálati iratok, A központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt dossziék, Munka dossziék, „Kristóf” munkadossziéja – Eredeti, gépelt, aláírás nélkül.

8.

„Kristóf” fedőnevű ügynök jelentése Szalay Józsefről

Budapest, 1960

– részlet –

Hadady Tibor főosztályügyész a legfőbb ügyészségen.

Elmondotta, hogy most már Szalay József legfőbb ügyész helyettes biztosa megy. Szénási és Szalay között a legrosszabb viszony van, amely most különösen kiéleződött.

Egyébként az ügyészségen feszült a hangulat. Ma már nincsenek baráti körök, akik egymással megbeszélhetnék a véleményüket. Ez Szénásinak a műve, mert az emberek rájöttek, hogy besúgói vannak, akiken keresztül minden a füléhez jut. Most már csak „baszó” csoportok vannak. Párok alakultak ki s erről mindenki tud, de ez szabad, mert Szénási is szereti a nőket.

Szalay József helyére Ágostont jelölte a legfőbb ügyész első helyettesének, de a pártközpont ezt nem fogadta el. A pártközpont Csendest akarta az igazságügy-minisztériumból, vele szemben azonban Szénási azt a véleményt juttatta kifejezésre, hogy vagy Csendes, vagy ő, de Csendessel nem hajlandó együtt dolgozni. Szénási ellentmondást nem tűrő terrort honosított meg az ügyészi apparátusban. Senkinek nincs szava vele szemben. Az eddigi legfőbb ügyészek szelíd bárányok voltak hozzá. Egyedül Ágoston Pál az, akihez benső és igen szoros viszony fűzi. Ágostonnak minden javaslatát magáévá teszi. Rendkívül okos zsidónak jelölte Hadady a legfőbb ügyészt, akinek bár szerinte fogalma sincs a joghoz és az ügyészi munkához, de szerencsésen fogja meg a dolgok lényegét. [...]

Jelzet: ÁBTL 3.1.2. M-40350/1 – Eredeti, gépelt, aláírás nélkül.

Címkék:

[1956](#) ^[6]

[megtorlás](#) ^[7]

[igazságügy-minisztérium](#) ^[8]

[ügyészség](#) ^[9]

[Legfelsőbb Bíróság](#) ^[10]

[MSZMP](#) ^[11]

Kiadás: 16. évfolyam (2016) 5. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/jogi-performerek-jahner-bakos-mihaly-es-szalay-jozsef-szerepe-az-1956-utani-megtorlasban>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/jogi-performerek-jahner-bakos-mihaly-es-szalay-jozsef-szerepe-az-1956-utani-megtorlasban>

[2] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/archivnet/1956/1_jahner_bakos_mihaly_kep.png

[3] https://www.archivnet.hu/sites/default/files/archivnet/1956/szalay_jozsef.jpg

[4] <https://www.archivnet.hu/sites/default/files/galeriafotok/szalay-jozsef-hivatali-eskuleteli-okmánya/humnoletxviii2a007196349d006.jpg>

[5] <https://www.archivnet.hu/szalay-jozsef-hivatali-eskuleteli-okmánya>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/1956>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/megtorlas>

[8] <https://www.archivnet.hu/cimkek/igazsagugy-miniszterium-0>

[9] <https://www.archivnet.hu/cimkek/ugyeszseg>

[10] <https://www.archivnet.hu/cimkek/legfelsobb-birosag>

[11] <https://www.archivnet.hu/cimkek/mszmp>